

SLO-rapport ‘Hoe communiceer jij?’ gaat voorbij aan bestaande kennis

In september 2006 verscheen bij de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) een rapport van de hand van Annette van der Laan en Mariel Cordang met de titel *Hoe communiceer jij?* Het rapport beschrijft de resultaten van een leerplankundig ondersteuningsproject bij twee cluster 3-scholen.

Doel van het project was het verkrijgen van inzicht in mogelijkheden om de communicatie te verbeteren van niet of nauwelijks sprekende leerlingen. De auteurs beloven vanuit leerplankundig perspectief drie vragen te beantwoorden: 1) ‘Wat is reëel om na te streven qua doelen en inhouden?’; 2) ‘Welke didactieken, onderwijsleermaterialen kunnen daarbij ingezet worden?’; en 3) ‘Wat is de rol van de leerkracht/klassenassistent/logopedist/ouders daarin?’ Om deze vragen te beantwoorden heeft men een bronnenonderzoek uitgevoerd, interviews gehouden met praktijkdeskundigen, een inventarisatie uitgevoerd van testen en observatielijsten voor het communicatieniveau van de doelgroep en een verkenning verricht naar communicatievormen en –middelen die de communicatiemogelijkheden van niet of nauwelijks sprekende kinderen kunnen vergroten.

Hoewel de in hoofdstuk 2 geformuleerde vragen een brede benadering suggereren, beperken de auteurs zich in de rest van het rapport tot twee aspecten van ondersteunde communicatie, namelijk het inschatten van communicatieniveau en –vaardigheden van niet of nauwelijks sprekende leerlingen en het inzetten van specifieke communicatievormen en –middelen.

Na een introductie van de groep niet of nauwelijks sprekende leerlingen en een beschrijving van twee voorbeelden in hoofdstuk 3, volgen in hoofdstuk 4 de resultaten van het bronnenonderzoek naar instrumenten om de communicatie in kaart te brengen en te analyseren. In hoofdstuk 5 staan de resultaten van de interviews en de inventarisatie van communicatievormen en –middelen. Hoofdstuk 6 ten slotte, bestaat uit een korte vooruitblik op een gepland vervolgproject waarin men streeft naar het opstellen van *routings* en protocollen voor verschillende subgroepen van de doelgroep.

Door een verbreding van het toelatingsbeleid in de afgelopen tien tot vijftien jaar, is de groep niet of nauwelijks sprekende kinderen binnen de cluster 3-scholen sterk toegenomen. Het is dan ook begrijpelijk dat de leerkrachten van deze scholen steeds meer behoefte hebben aan specifieke ondersteuning en deskundigheid om deze groep leerlingen optimaal te begeleiden. In dit licht is het verheugend dat de SLO aandacht besteedt aan dit onderwerp. Tegelijkertijd verbaast het dat de auteurs zich kennelijk niet echt verdiept hebben in de enorme kennis en deskundigheid die in Nederland en Vlaanderen vanaf eind jaren tachtig is opgebouwd, zowel op het terrein van de ondersteunde communicatie (OC) als op het terrein van de totale communicatie (TC).

OC en TC waren oorspronkelijk twee min of meer gescheiden ontwikkelingen. OC is afkomstig uit de wereld van de lichamelijk gehandicapten en revalidatie en TC vindt haar oorsprong in de zorg voor (dove en slechthorende) verstandelijk gehandicapten. In de loop der jaren zijn echter veel contacten gelegd en uitgebouwd tussen beide werelden, zodat er tegenwoordig sprake is van een vruchtbare samenwerking onder andere binnen de

Nederlandstalige afdeling van ISAAC (*International Society for Augmentative and Alternative Communication*). De termen OC en TC verwijzen beide naar communicatie waarbij allerlei niet-gesproken vormen gebruikt worden naast spraak om boodschappen over te brengen.

Een uiterst belangrijke bevinding van de afgelopen twintig jaar is dat het bij OC en TC altijd gaat om een *tweezijdig* proces. Niet alleen de niet-sprekende persoon moet leren ondersteund te communiceren, maar ook zijn of haar communicatiepartners moeten dat leren. En dat gaat helaas meestal niet vanzelf. Het is dan ook jammer dat Van der Laan & Cordang zich in hun rapport beperken tot het in kaart brengen van alleen de communicatievaardigheden van de niet-spreker en geen aandacht besteden aan de vaardigheden die de sprekende leerkrachten nodig hebben om effectief en plezierig te kunnen communiceren met deze doelgroep.

Het rapport ontbeert een duidelijke visie op OC/TC en besteedt geen aandacht aan recente nationale en internationale literatuur op dit terrein. De literatuur die wel bestudeerd is, wordt alleen genoemd en niet beschreven, terwijl onvolledige en onjuiste titelbeschrijvingen het voor de lezer moeilijk maken de bronnen op te sporen. Ook de titelbeschrijvingen van de besproken testen en observatielijsten zijn onvolledig en bevatten slordigheden. Zo heet het programma van Oskam & Scheres geen Totaal Communicatie, maar Totale Communicatie (Oskam & Scheres, 2005), staat de Mariellaschool in Vught en niet in Vught en werkt ondergetekende bij de Universiteit van Amsterdam en niet bij de Vrije Universiteit Amsterdam. Dit zijn slechts enkele van de slordigheden uit het rapport dat overigens ook bol staat van de taalfouten ('de resultaten (...) is te vinden...', 'het verbrede toelatingsbeleid die de scholen hanteren', etc etc).

De inventarisatie van instrumenten om het communicatieniveau te beoordelen is vastgelegd in een handig schematisch overzicht. Sommige geïnventariseerde instrumenten maken onderdeel uit van een therapie- of interventieprogramma; dit geldt bijvoorbeeld voor Beginnende communicatie van Van den Dungen (2001) of voor het COCP-programma van Heim & Jonker (1997, in juni 2006 verscheen hiervan overigens een tweede geheel herziene druk). Niet duidelijk is in die gevallen welke onderdelen de auteurs precies geanalyseerd hebben. Een belangrijkere tekortkoming is echter dat de auteurs niet uitleggen op basis van welke criteria zij de instrumenten beoordeeld hebben.

Bij het bespreken van de geïnventariseerde communicatievormen hanteren de auteurs de indeling uit Kiezen voor communicatie (Van Balkom & Welle Donker-Grimbrère, 1994), overigens zonder dit te vermelden. De auteurs zijn kennelijk niet op de hoogte van het feit dat de gebaren van de Weerklank gebaseerd zijn op de Nederlandse Gebarentaal (NGT), want zij beschouwen beide communicatievormen als wezenlijk verschillend. Onder motorische communicatievormen bespreken de auteurs ook motorische handelingen om te verwijzen naar voorwerpen of grafische symbolen, bijvoorbeeld het aanwijzen door middel van de blikrichting. Onder grafische vormen worden niet zozeer de verschillende bestaande grafische symboolsystemen besproken, maar vooral allerlei middelen en materialen die eerder bedoeld zijn om structuur aan te brengen of cognitieve taken te oefenen dan om te communiceren. De inventarisatie betreft eerder didactische dan communicatieve middelen en dit leidt dan ook tot de conclusie dat grafische vormen 'de meest aanwezige communicatievorm is op de bezochte

scholen'. Terwijl de meest gebruikte communicatievormen in deze scholen vermoedelijk bestaan uit spraak en gebaren en een bespreking van specifieke communicatieapparatuur nagenoeg geheel ontbreekt.

In het laatste hoofdstuk van het rapport constateren de auteurs dat ze nog onvoldoende zicht hebben op 'welke testen, middelen, directe en indirecte begeleiding nodig is (sic!) bij individuele trajecten'. Misschien komt dat omdat ze zich beperkt hebben tot het inventariseren van instrumenten voor niveaubepaling en vormen en middelen, want enkele gebruikte bronnen bestaan juist uit een programma of protocol om op basis van assessmentgegevens individuele communicatieplannen op te zetten en uit te voeren. Dit geldt in elk geval voor het COCP-programma, maar ook bijvoorbeeld voor de methode Totale Communicatie van Oskam & Scheres. Als de auteurs de literatuur beter bestudeerd hadden, dan zouden ze waarschijnlijk niet met de suggestie gekomen zijn om in een vervolgproject de doelgroep uit te splitsen naar ondersteuningsbehoeften en kenmerken. Ze zouden dan weten dat juist bij deze doelgroep een individuele aanpak van essentieel belang is, waarbij kenmerken van de sociale omgeving van deze leerlingen en hun communicatiepartners van even groot belang zijn als kenmerken van de leerlingen zelf.

Het is te hopen dat de uitvoerders van het voorgenomen vervolgproject zich eerst verdiepen in de kennis en expertise die reeds ontwikkeld is op het gebied van OC en TC en contact zoeken met deskundigen en relevante organisaties op dit terrein in Nederland.

Margriet Heim

Wetenschappelijk onderzoeker Universiteit van Amsterdam

Referenties:

Balkom, H. van & M. Welle Donker-Grimbrère (1994). *Kiezen voor communicatie. Een handboek over communicatie van mensen met een motorische of meervoudige handicap*. Nijkerk, Intro.

Dungen, L. van den & N. Boon (2001). *Beginnende communicatie. Therapieprogramma voor communicatieve functies in de preverbale en vroegverbale fase*. Lisse, Swets & Zeitlinger.

Heim, M.J.M., V.M. Jonker & M. Veen, (2006). *Het COCP-programma. Handleiding en materiaal*. Tweede geheel herziene druk. Wijk aan Zee/Amsterdam, Heliomare revalidatie / Universiteit van Amsterdam.

Oskam, E. & W. Scheres (2005). *Totale Communicatie*. Maarssen, Elsevier gezondheidszorg.